

NIEUWSBRIEF VLAAMSE VLINDERWERKGROEP VZW.

Voorjaar 2000

Beste medewerker,

na het verschijnen van het vlinderboek, zat de Vlinderwerkgroep even in een dalletje (men vroeg zich zelfs af of we nog bestonden ...). Maar, daar zijn we ondertussen terug uit gekropen. Op de bestuursvergadering van eind februari, doken nieuwe bestuursleden op en werden allerlei nieuwe plannen gesmeed, kortom er waait een nieuwe wind door de Vlinderwerkgroep. Uit allerlei reacties was gebleken dat de nieuwsbrief bijzonder populair was en daar willen we dan ook opnieuw werk van maken. De (korte) nieuwsbrief zal 2x per jaar verschijnen (een voorjaarsnieuwsbrief in april en een najaarseditie in oktober); we rekenen hiervoor ook een beetje op jullie inbreng in de vorm van korte artikeltjes over leuke waarnemingen, lokale projectjes, enz. Langere bijdragen zijn uiteraard ook welkom en kunnen, na eventueel redactiewerk, altijd doorgestuurd worden naar het tijdschrift 'Vlinders' van de Nederlandse Vlinderstichting, waarmee we nog steeds bijzonder goed samenwerken.

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep.

Dirk Maes & Hans Van Dyck

EEN NIEUWE LENTE, EEN NIEUW BESTUUR!

Alda Arrazola De Onate, Kris Peeters, Koen Janssens en Steven Beyen verlaten het bestuur van de Vlinderwerkgroep wegens allerlei andere activiteiten. We bedanken hen hartelijk voor het vele werk dat ze voor de Vlinderwerkgroep gedaan hebben en wensen hen veel succes met hun andere projecten. Twee nieuwe mensen treden dan weer toe tot het bestuur: Dries Gorissen en Thomas Merckx. Het nieuwe bestuur ziet er als volgt uit:

Voorzitter:	Hans Van Dyck, Beukenlaan 7. B-2200 Herentals
Secretaris:	Dries Gorissen, Guido Gezellelaan 11 7/3, B-3001 Heverlee
Penningmeester:	Koen Berwaerts, Strijdersstraat 64 Bus 104, B-3000 Leuven
Andere leden:	Johan Broidioi, Vinkenstraat 22, B-8432 Leffinge
	Dirk Maes, Kasteelstraat 156, B-1500 Halle
	Thomas Merckx, Dr. Spitaelslaan 55. B-1502 Lembeek
	Filip Meyermans, Verbindingslaan 84/53, B-3001 Heverlee
	Luc Van Assche, Tijn en Nelestraat 44/4, B-2300 Turnhout
	Carine Van Steenwinkel, Kerkhoflaan 19, B-2400 Mol
	Bart Vercoetere, Leuvensebaan 65, B-3220 Holsbeek
	Carl Vromant, Raketstraat 28. B-9000 Gent

Het contactadres waar alle waarnemingen verzameld worden, is Dirk Maes, p/a Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel, Tel. 02/ 558.18.37, Fax. 02/558.18.05, E-mail: **dirk.maes@instnat.be**. Sinds 1 maart 2000 heeft het Instituut voor Natuurbehoud een nieuwe website waarop ook het onderzoek naar dagvlinders (en dus de Vlinderwerkgroep) aan bod komt; het adres waarmee je rechtstreeks op de “vlinderpagina” terechtkomt is **<http://www.instnat.be/soorten/vlinders/>**. Opmerkingen en suggesties voor het verbeteren van de site zijn uiteraard altijd welkom op bovenstaand adres.

OUDE EN NIEUWE PROJECTEN VAN DE VLAAMSE VLINDERWERKGROEP VZW.

Nu het vlinderboek gepubliceerd is. Zouden we willen vragen aan alle medewerkers van de Vlinderwerkgroep mee te werken aan een of meerdere van onderstaande projecten. Op die manier blijven we contact houden met de vele honderden medewerkers en kunnen we samen gerichte projectjes uitwerken, die de dagvlinders in het bijzonder en de natuur in het algemeen in Vlaanderen ten goede kunnen komen. De Vlinderwerkgroep staat garant voor het verwerken en ‘bruikbaar’ maken van de informatie. Tussentijdse bevindingen kan u in latere edities van deze nieuwsbrief lezen.

1. INVENTARISATIE.

1.1. Project “Verspreidingsonderzoek dagvlinders”.

Het verspreidingsonderzoek stopt na het uitgeven van het vlinderboek uiteraard niet! Voor het publiceren van de volgende verspreidingsatlas hebben we voortdurend nieuwe gegevens nodig. Alle waarnemingen blijven dus bijzonder welkom bij de Vlinderwerkgroep, Dirk Maes, p/a Instituut voor Natuurbehoud, Kliniekstraat 25, B-1070 Brussel. Diegenen die hun vlindergegevens zelf willen invoeren in de computer, kunnen een invoerprogramma (in Access) en een handleiding voor het gebruik ervan krijgen door een seintje te geven op bovenstaand adres; de anderen mogen voor het noteren van de vlinderwaarnemingen nog steeds de 'oude' waarnemingsformulieren gebruiken.

1.2. Project “Dagvlinders van de Rode Lijst”.

Nu we een vrij goed beeld hebben van de verspreiding van de dagvlinders in Vlaanderen, kunnen we ons toeleveren op het beschermen van de meest bedreigde soorten (de zogenaamde Rode-Lijstsoorten). Hiervoor doen we opnieuw beroep op jullie vrijwillige medewerking. We willen trachten alle populaties van de Rode-Lijstsoorten gedetailleerd op topografische kaarten te laten aanduiden door de waarnemers. Ook recent uitgestorven populaties van de onderstaande soorten mogen uiteraard aangeduid worden. Op deze manier krijgen we een exact beeld van de locaties met Rode-Lijstsoorten en kunnen we een inschatting maken van het aantal populaties dat Vlaanderen van elk van de bedreigde soorten nog rijk (arm?!) is.

Hiermee willen we een digitale gegevensbank (GIS) uitbouwen waarmee we concrete beheers- en behoudsmaatregelen kunnen voorstellen (bvb. voor het Vlaams Ecologisch Netwerk). Over dit project willen we op vrij korte termijn rapporteren en eind 2002 lijkt een haalbare streefdatum.

Dit voorjaar zullen we beginnen met het opsturen van gedetailleerde afdrukken van stafkaarten naar de medewerkers die sinds 1999 Rode-Lijstsoorten uit de categorieën “Met uitsterven bedreigd” (Boswitje, Bruine vuurvlieder, Klaverblauwtje, Keizersmantel, Kleine parelmoervlieder, Zilveren maan, Veldparelmoervlieder en Zilveren maan) en “Bedreigd” (Aardbeivlieder, Kommavlieder, Sleedoornpage, Gentiaanblauwtje, Grote vos en Grote weerschijnvlieder), “Zeldzaam” (Spiegeldikkopje, Dwergblauwtje en Dambordje) en “Onvoldoende gekend” (Iepenpage) waargenomen hebben met de vraag om de waarneming hierop zo exact mogelijk op de kaart aan te duiden. In het najaar volgen dan de soorten uit de categorieën “Kwetsbaar” (Bont dikkopje, Groentje, Bruine eikepage, Heideblauwtje, Bruin blauwtje, Kleine ijsvogelvlieder en Heivlieder). We zullen zelf zorgen voor de digitalisering van deze waarnemingen om zo te komen tot een databank met gedetailleerde gegevens over de populaties van de Rode-Lijstsoorten in Vlaanderen.

1.3. Project “Wintertellingen van de eitjes van de Sleedoornpage”.

Vervelend met de vingers draaien om de wintermaanden door te brengen, is voor vlindersaars voorgoed verleden tijd! We kunnen jullie immers speurtochten naar eitjes van de Sleedoornpage aanraden. Zo zie je maar dat het op Rode-Lijstsoorten toegespitst inventarisatieonderzoek ook in de wintermaanden niet hoeft te slabakken. De Sleedoornpage staat voor Vlaanderen namelijk vermeld onder de categorie “Bedreigd”: het is een vrij zeldzame soort, met vrij kleine populaties tussen 40 en 300 adulte vlinders, die achteruitgaat door het verdwijnen van sleedoornhagen en -struwelen; dit als rechtstreeks gevolg van de intensivering van de landbouw, de bestrijding van het perenvuur en het onoordeelkundig snoeien van Sleedoornhagen.

Het behoud van deze soort hangt vooral samen met de aanwezigheid van karakteristieke “ontmoetingsbomen” en voldoende niet-verouderde sleedoornstruiken. Snoeien is hier dus toch de boodschap, maar liefst eind juli wanneer de poppen zich op de bodem bevinden. Gefaseerde wintersnoei is een alternatief. Na de snoei ontstaan er jonge scheuten, waarop de eitjes bij voorkeur worden afgezet. Aanplant van Sleedoornhagen in de nabije omgeving van bestaande populaties is evenzeer een beschermingsmaatregel voor deze niet zo mobiele soort. Vermits soortbescherming en verspreidingsgegevens onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, doen we een sterke oproep naar een grondige inventarisatie van de Sleedoornpage. Het verspreidingskaartje na 1991 suggereert dat de soort grotendeels beperkt blijft tot Vlaams-Brabant en de Vlaamse Ardennen. Toch menen we dat de vlinders een ruimer verspreidingsgebied hebben. De moeilijke observatie van de adulten en de oudere waarnemingen uit Limburg en het zuiden van West-Vlaanderen doen dit vermoeden. De hele zuidelijke helft van Vlaanderen komt in aanmerking.

De beste manier van inventariseren is het zoeken naar eitjes; deze zijn in tegenstelling tot de volwassen vlinders eenvoudig te vinden. Ze zijn best te vergelijken met kleine golfballetjes, die door hun witte kleur afsteken tegen het grijsbruine hout. Het golfbalpatroon van het oppervlak samen met het zwart puntje maken ze onmiskenbaar en onderscheiden hen van witte schimmels. Meestal deponeren de eitjes afzonderlijk in takoksels van de jongste uitlopers of aan de voet van de doorns, maar soms ook midden op de twijgen. Ook andere Prunus-soorten (kriek, kers, pruim) zouden als waardplant kunnen dienen zodat je eventueel ook in boomgaarden kan zoeken.

Het is door de gedrevenheid van Robin Guelinckx dat de afgelopen jaren verschillende sleedoornhagen in de wijde omgeving van Leuven werden onderzocht. Dit leverde op vrij veel plaatsen waarnemingen van eitjes op terwijl de volwassen vlinder er eerder nog nooit werd waargenomen. Robin lanceerde bovendien enkele andere personen zodat ook in Rillaar, Dilbeek en de omgeving van Halle een verrassend aantal nieuwe vindplaatsen werd ontdekt. Het zuidelijk deel van Vlaanderen verwacht jullie dus volgende winter in het kader van een algehele inventarisatie. We zijn nu op zoek naar vrijwilligers die in het Pajottenland, in de Vlaamse Ardennen, in Zuid-Limburg en in het West-Vlaamse Heuvelland, op zoek willen gaan naar de eitjes van deze mooie vlinder. Wie interesse heeft, geeft ons best een seintje zodat we in de volgende winter een excursie ter plaatse kunnen organiseren om de zoektechniek uit te leggen. Op deze manier hopen we een veel duidelijker beeld te krijgen van de verspreiding van de Sleedoornpage in Vlaanderen en hopen we bij te dragen tot de bescherming ervan.

2. MONITORING

Het monitoringproject is op sterven na dood en er zijn nog slechts een tiental routes die jaarlijks gewandeld worden. We zijn dus op zoek naar nieuwe routes of naar nieuwe mensen die de bestaande routes willen helpen tellen of overnemen. We hebben bovendien een nieuwe coördinator voor het monitoringproject gevonden in de persoon van Bart Vercoetere. Voor sommige Rode-Lijstsoorten kunnen speciale routes uitgezet worden die enkel in de vliegtijd van de soort gewandeld moeten worden of waarvan enkel eitjes geteld kunnen worden (bvb. Gentiaanblauwtje, Sleedoornpage).

Het systematisch tellen van vlinders gedurende voldoende jaren heeft meerdere doelen. Voor het gebied waarin je loopt kan je het gevoerde beheer helpen evalueren en onderbouwen. Tevens kan op Vlaams niveau de trend van de vlinderpopulaties in de gaten gehouden worden. Zo lijken zowel de Vlaamse als de Nederlandse populatie van de Kleine Vos reeds gedurende 10 jaar een dalende trend te vertonen.

We proberen om de vlindermonitoring samen met de terreinbeherende natuurverenigingen en de overheid (Afdelingen Natuur en Bos & Groen van AMINAL) beter georganiseerd te krijgen. Maar ook hier kunnen alle geïnteresseerden zich bij de Vlinderwerkgroep melden. Omdat monitoring volgehouden inspanningen vergt, kunnen geïnteresseerden zich best als een klein werkgroepje organiseren waarin een werkverdeling voor de tellingen mogelijk wordt. Het is slechts vanaf het 5^e tot 10^e jaar dat beheer echt kan geëvalueerd worden, zodat

langdurige inspanningen pas lonend worden. Aangezien ca. 17 routes gedurende meer dan 5 jaar gelopen zijn zal actief gewerkt worden aan het “heropenen” van deze routes.

We engageren ons om nog dit voorjaar een verslag te maken van de resultaten van de geleverde inspanningen, dat elke routeloper ontvangt. Omdat het doel van een route meer en meer zal gericht worden op beheersevaluatie zullen we er ook voor zorgen dat iedereen geholpen wordt bij het analyseren van de lokale gegevens.

Het soortbeschermingsplan Gentiaanblauwtje.

Voor het soortbeschermingsplan Gentiaanblauwtje werd in 1999 zeer veel veldwerk verricht. Naast alle huidige populaties werden ook de gebieden bezocht waar de soort recent verdwenen is en bovendien werden alle gebieden met vochtige heide en klokjesgentiaan in kaart gebracht. Voor elk van deze gebieden berekenden we de oppervlakte en de afstand tot de dichtstbijzijnde populatie. In vele van deze gebieden werden vegetatie-opnamen gemaakt, de aanwezige mieren werden in plots van 100m² genoteerd en waar mogelijk werden alle eitjes van het Gentiaanblauwtje geteld. Het opstellen van het soortbeschermingsplan gebeurt door de Onderzoeksgroep Dierenecologie (UIA-UA) i.s.m. het Instituut voor Natuurbehoud en de Vlinderwerkgroep.

PAS ONTDEKT!

Korte bespreking van een selectie van recente bevindingen over dagvlinders uit de vakliteratuur.

Schuift het verspreidingsgebied van dagvlinders naar het noorden door het opwarmen van het klimaat?

[Parmesan C. et al. 1999. Poleward shifts in geographical ranges of butterfly species associated with regional warming. *Nature* 399: 579-583]

De aarde is de jongste eeuw opgewarmd en deze trend zal zich de volgende decennia doorzetten. Verspreidingsgebieden hangen nauw samen met het klimaat, zodat temperatuursveranderingen zich kunnen vertalen in het verschuiven van arealen. Vele dagvlinders zijn echter niet zo mobiel. Een noordwaartse shift van een verspreidingsgebied! impliceert het uitsterven van populaties aan de zuidgrens en het stichten van nieuwe populaties aan de noordgrens. De studie van Parmesan en medewerkers toont voorts een steekproef van 35 Europese, niet-trekkende dagvlinders dat 63% aantoonbaar naar het noorden is opgeschoven (met 35 tot 240 km) en slechts 3% naar het zuiden. Het stichten van nieuwe populaties houdt in dat enerzijds er geschikt habitat voorbij de noordgrens aanwezig is, en anderzijds dat de vlinders in staat zijn zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dit is voor het sterk versnipperd landschap in NW-Europa (inclusief Vlaanderen) een voornaam

knelpunt. Het uitbouwen van een degelijk ecologisch netwerk met grote eenheden natuur is daartoe essentieel.

Blauwe vuurvliinder: honkvaste specialist van Adderwortel-graslanden.

[Fischer K. et al. 1999. Population structure, mobility and habitat preferences of the violet copper *Lycaena helle* (Lepidoptera: Lycaenidae) in Western Germany: implications for conservation. *Journal of Insect Conservation* 3: 43-52]

In Vlaanderen tref je de Blauwe vuurvliinder niet aan, maar in Wallonië wel. Dit blauwpaarse “broertje” van de Kleine vuurvliinder leeft in de beekdalgraslanden met Adderwortel. In een Duits onderzoek van Fischer en collega's werden meer dan 1500 individuen uit drie naburige studiegebieden gevangen, gemerkt en weer losgelaten op de plaats van vangst. Dat leerde ondermeer dat de Blauwe vuurvliinder gemiddeld 8 dagen kan worden teruggevonden met een maximum van 34 dagen, hetgeen naar dagvlindernormen vrij lang is. Gemiddelde afstanden die tussen de eerste vangst en hervangsten worden afgelegd bleken slechts 37 m voor mannetjes en 61 m voor wijfjes. Wijfjes bleken dus mobieler en mannetjes bleven langer op een plaatsje dat ze agressief verdedigen. Er werd geen uitwisseling tussen de studiegebieden vastgesteld (afstanden 5,5 tot 8 km). De Blauwe vuurvliinder is duidelijk honkvast.

Veenbesparelmoervlinders zijn minder geneigd om kleine, geïsoleerde habitatplekken te verlaten.

[Mousson L, et al. 1999. Metapopulation structure and conservation of the cranberry fritillary *Boloria aquilonaris* (Lepidoptera, Nymphalidae) in Belgium. *Biological Conservation* 87: 285-293]

Een andere vlinder die niet in Vlaanderen, maar wel Wallonië wordt aangetroffen is de Veenbesparelmoervliinder. Waalse onderzoekers van de Universiteit van Louvain-la-Neuve onderzochten de mobiliteit en mate van uitwisseling tussen populaties bij deze bedreigde vlinder in de veengebieden nabij Lierneux (Plateau des Tailles). De maximale afstand die gemerkte mannetjes binnen en tussen habitatplekken van een van de studiegebieden aflegden was 1270 m en die van wijfjes 970 m. De gemiddelde afstand was 160 m en verschilde niet tussen de geslachten. Enkele Veenbesparelmoervlinders bleken zich ook tussen de studiegebieden te verplaatsen (5 tot 11 km). De soort bleek dus mobieler dan verwacht. De proportie gemerkte vlinders die hun habitatplek niet verlieten, bleek groter voor kleine, meer geïsoleerde habitatplekken die door bos omringd waren. Een vergelijkbaar resultaat werd eerder bekomen voor de Veldparelmoervliinder in een Finse studie. Barrières kunnen een belangrijke invloed op verplaatsingen van deze vlinders hebben.

Als een partner zoeken tijd kost.

[Gotthard K. et al. 1999. Mating system evolution in response to search costs in the speckled wood butterfly, *Pararge aegeria*. *Behavioural Ecology & Sociobiology* 45: 424-429]

Wijfjes van het Bont zandogje uit Madeira accepteren sneller een mannetje om te paren dan Bonte zandogjes uit Zweden. Dat bleek uit experimenten van Zweedse onderzoekers. De mannetjes verschilden niet in hun gedrag en kunnen kort na het uit de pop sluipen paren. De sterk verschillende omstandigheden waarin deze vlinder in het zuidelijke Madeira en het noordelijke Zweden leeft, zorgen voor een verklaring. In Madeira zijn er ongeveer het hele jaar

rond Bonte zandogjes te vinden in meerdere, overlappende generaties. In Zweden zijn de vliegperiodes door de seizoensveranderingen meer gesynchroniseerd en beperkt tot 2 of 3 aparte generaties waarbij de mannetjes telkens vroeger uitsluipen dan de wijfjes. Dat laatste is op Madeira niet het geval. Voor een Zweeds wijfje is de kans dan ook groter om in het begin van haar leven meerdere mannetjes te ontmoeten dan voor een wijfje van Madeira. Vandaar dat het een aangepast gedrag is voor de wijfjes van Madeira om sneller door de knieën te gaan bij het eerste paargraag mannetje dat ze ontmoeten, terwijl de Zweedse wijfjes het kunnen veroorloven om wat te wachten en selectiever te zijn bij de partnerkeuze. Bovendien blijken geschikte waardplanten op Madeira een schaarser goed zodat de wijfjes door snel te paren meer tijd overhouden om geschikte ei afzetplaatsen te zoeken. Dat ze bovendien ook langer leven dan hun Zweedse soortgenoten komt hierbij ook van pas.

Jaarverslag Dagvlinderproject 1999.

Het jaarverslag van het dagvlinderproject 1999 van de Wielewaal Meetjesland (Bruggeman et al., 2000) is verschenen en behandeld zoals elk jaar uitgebreid de vlinderwaarnemingen in de regio tussen Brugge- Knesselare - Gent. Het verslag telt 93 bladzijden en is te bestellen bij Chris Bruggeman, Lazarijstraat 4, B-9900 Eeklo (09/377.71 .40).

ENKELE LEUKE WAARNEMINGEN.

lepenpage - 24 juli 1999, Oud-Heverlee (Mathieu Bauduin) en Pepingen (Johnny Cornelis)

Klaverblauwtje en Bruin dikkopje - 1999, Eigenbilzen (Hans Van Dyck)

Kleine IJsvogelvlinder - 6 juli 1999, Boechout (Hans Van Dyck)

Bruine eikepage-31 juli 1999.Meeuwen (Nobby Thijs)

Dambordje - 2 augustus 1999, Kessel-Lo (Robin Guelinckx)

Dagpauwoog - 8 januari 2000, Leopoldsburg (Dirk Maes)

Kolibrievlinder of Meekrapvlinder - 29 februari 2000, Schoten (Luc De Bruyn)

Sleedoornpage - Op diverse plaatsen in de omgeving van Leuven en holle werden eitjes gevonden van deze moeilijk waar te nemen soort (zie elders in deze nieuwsbrief voor meer info).

EXCURSIES.

Zondag 21 mei 2000

Scheutbos (Molenbeek-Brussel); afspraak: 14u. begin van de Scheutbosstraat in Molenbeek; info: Bart Vandergeten tel. 02/465.59.45; organisatie: Wielewaal vzw en Natuurreservaten vzw.

Zaterdag 27 mei 2000

Viroinvallei (Wallonië); afspraak: jou, Kerk Treignes; info: Dirk Maes tel. 02/558.18.37 (overdag); organisatie: Koninklijke Natuurhistorisch Genootschap Dodonaea.

Zondag 9 juli 2000

Vorsdonkbos-Turfputten (Aarschot); afspraak: 14u, NMBS-station Gelrode-Aarschot; info: Filip Meyermans, tel. 016/39.00.79 ('s avonds); organisatie: Natuurreservaten vzw, afdeling Demerstreek.

Zondag 20 augustus 2000

RodeBos (St-Agatha-Rode), afspraak: 13u30 Kerk Terlanen; info: Dries Gorissen, 016/35.50.23 ('s avonds) of Jolijn Loeckx, 016/22.49.63; organisatie: Natuurreservaten vzw, afdeling "Land van Voer, IJse en Lane".